



POLICY  
PAPER #5

Απρίλιος 2025

# Οι ατομικές ελευθερίες και η φιλελεύθερη δημοκρατία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση:

Σε υποχώρηση το δημοκρατικό και  
φιλελεύθερο κекτημένο

Συντάκτης: Κωνσταντίνος Σαραβάκος

# Οι ατομικές ελευθερίες και η φιλελεύθερη δημοκρατία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση:

Σε υποχώρηση το δημοκρατικό και φιλελεύθερο κερκτημένο

**Κωνσταντίνος Σαραβάκος**

Επικεφαλής Ερευνών, Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών,  
Υποψήφιος Διδάκτωρ πολιτικής επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας,  
Ειδικός εμπειρογνώμονας στο πρόγραμμα Varieties of Democracy  
(V-Dem) του Πανεπιστημίου του Gothenburg.

Πρώτη Έκδοση

Αθήνα, Απρίλιος 2025

## Επιτελική Σύνοψη

Το παρόν κείμενο πολιτικής επιχειρεί να καταγράψει την εξέλιξη των ατομικών ελευθεριών και της ποιότητας των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας στην Ελλάδα και την ΕΕ, βάσει σχετικών ποσοτικών δεικτών που αξιολογούν τα πεδία αυτά. Η ανάλυση του Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας του Cato Institute και του Fraser Institute για τη χώρα μας εντοπίζει σταθερά χαμηλή επίδοση στο πεδίο της νομοκρατίας και σημαντική αρνητική μεταβολή στο πεδίο της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης. Οι καλύτερες επιδόσεις εντοπίζονται στα πεδία της ελευθερίας μετακίνησης και της ασφάλειας και προστασίας. Η ανάλυση του Δείκτη Φιλελεύθερης Δημοκρατίας καταδεικνύει σημαντικές μειώσεις στη βαθμολογία που αφορά την αποτελεσματικότητα του δικαστικού και του κοινοβουλευτικού ελέγχου προς την εκάστοτε κυβέρνηση. Τα θεσμικά αντίβαρα μεταξύ των εξουσιών δεν φαίνεται να λειτουργούν αποτελεσματικά, με μία έντονη πτωτική τάση από την αρχή της κρίσης. Οι καλύτερες επιδόσεις εντοπίζονται στα πεδία διεξαγωγής ελεύθερων και πλουραλιστικών εκλογών, με μικρές διακυμάνσεις.



**Λέξεις κλειδιά:** Φιλελεύθερη Δημοκρατία, θεσμικά αντίβαρα, ελεγκτικοί μηχανισμοί, ατομικές ελευθερίες.

**Προτεινόμενη αναφορά:** Σαραβάκος Κ. (Απρίλιος 2025). Οι ατομικές ελευθερίες και η φιλελεύθερη δημοκρατία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Policy paper (5). Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών – Μάρκος Δραγούμης.

## Βασικά συμπεράσματα:

- Η ανάλυση του Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας του Cato Institute και του Fraser Institute για το πιο πρόσφατο έτος όπου υπάρχουν πλήρη διαθέσιμα δεδομένα (2022) εντοπίζει σταθερά χαμηλή επίδοση για την Ελλάδα στο πεδίο της νομοκρατίας και σημαντική αρνητική μεταβολή στο πεδίο της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης. Οι καλύτερες επιδόσεις εντοπίζονται στα πεδία της ελευθερίας μετακίνησης και της ασφάλειας και προστασίας.
- Στον Δείκτη Φιλελεύθερης Δημοκρατίας (V-Dem, Πανεπιστήμιο του Gothenburg) για το 2024 η Ελλάδα βρίσκεται στη 49η θέση στον κόσμο ανάμεσα σε 179 χώρες, ενώ από το 2022 η Ελλάδα δεν κατατάσσεται στην κατηγορία των φιλελεύθερων δημοκρατιών, αλλά σε εκείνη των εκλογικών δημοκρατιών, δηλαδή των δημοκρατιών με ανίσχυρο φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα. Η ανάλυση του Δείκτη Φιλελεύθερης Δημοκρατίας καταγράφει μια σταθερή, μακροχρόνια και επιδεινούμενη πτωτική τάση στη βαθμολογία των δεικτών που αφορούν τον δικαστικό και κοινοβουλευτικό έλεγχο επί των εκάστοτε κυβερνήσεων. Οι καλύτερες επιδόσεις εντοπίζονται στα πεδία διεξαγωγής ελεύθερων και πλουραλιστικών εκλογών, με μικρές διακυμάνσεις.
- Στον Δείκτη Δημοκρατίας (Economist Intelligence Unit) για το 2024, η Ελλάδα βρίσκει στην 25η θέση ανάμεσα στα 167 χώρες. Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Δείκτη, η Ελλάδα συνεχίζει να κατατάσσεται στις πλήρεις δημοκρατίες, ωστόσο, βρίσκεται στην τελευταία θέση της σχετικής κατηγορίας. Η βαθμολογία της Ελλάδας παραμένει σταθερή με οριακή μείωση κατά 0,07 μονάδες στα 10, όμως συγκριτικά με τις υπόλοιπες εξεταζόμενες χώρες η Ελλάδα χάνει 5 θέσεις σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Ο Δείκτης λειτουργίας της κυβέρνησης, ο οποίος αφορά τον φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα των θεσμικών αντιβάρων, σημείωσε σημαντική πτώση με την έναρξη της κρίσης και επανήλθε σε υψηλότερα επίπεδα το 2022, για να καταγράψει μία εκ νέου μικρή πτώση το 2024. Ο Δείκτης ελεύθερων και δίκαιων εκλογών βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, υψηλότερα μάλιστα από τον αντίστοιχο μέσο όρο των κρατών της ΕΕ για τα έτη 2023 και 2024.
- Παρά τις διαφορές στις μεθοδολογίες και τα αποτελέσματά τους, και οι δύο δείκτες που μετρούν την ποιότητα των θεσμών εντοπίζουν μεγαλύτερες αδυναμίες στον φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα της Ελληνικής Δημοκρατίας, ο οποίος σχετίζεται με την καλή λειτουργία των θεσμικών αντιβάρων ανάμεσα στις επιμέρους λειτουργίες του κράτους (εκτελεστική-νομοθετική-δικαστική).

## Εισαγωγή: Τι σημαίνει φιλελεύθερη δημοκρατία

Ένας σύντομος και εισαγωγικός ορισμός της φιλελεύθερης δημοκρατίας είναι ότι πρόκειται για ένα σύστημα θεσμών και κανόνων διακυβέρνησης που βασίζεται σε δύο βασικούς πυλώνες: τον δημοκρατικό και τον φιλελεύθερο<sup>1</sup>.

Ο δημοκρατικός πυλώνας ορίζει ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται συλλογικά με την αρχή της πλειοψηφίας. Όπου υπάρχουν διαφωνίες, η απόφαση της πλειοψηφίας διασφαλίζει τη νομιμοποίηση του αποτελέσματος, τη διάχυση της ευθύνης της απόφασης, ενώ ταυτόχρονα η δημοκρατική διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι η πιο συμβατή με την ελευθερία.

Ο φιλελεύθερος πυλώνας προβλέπει τη συνταγματική κατοχύρωση ενός απαραβίαστου πυρήνα ατομικών δικαιωμάτων, τα οποία προστατεύονται από ενδεχόμενες παρεμβάσεις ακόμη και από την εκάστοτε πλειοψηφία. Παρότι η πλειοψηφία διαθέτει τη νομιμοποίηση που της παρέχει η δημοκρατική αρχή, δεν έχει τη δυνατότητα να περιορίζει ή να αναιρεί αυτά τα θεμελιώδη δικαιώματα<sup>2</sup>.

Σε επίπεδο θεσμικής αρχιτεκτονικής, η ισορροπία μεταξύ της δημοκρατικής και της φιλελεύθερης αρχής επιτυγχάνεται μέσω σαφώς καθορισμένων διαδικαστικών κανόνων – όπως οι ανοιχτές και διαφανείς εκλογές – καθώς και μέσω των λεγόμενων «θεσμικών αντιβάρων». Τα θεσμικά αυτά αντίβαρα εδράζονται στην αρχή του διαχωρισμού των εξουσιών και «αποσκοπούν στον αμοιβαίο έλεγχο των κρατικών οργάνων, προκειμένου η πολιτική εξουσία να ασκείται με μετριοπάθεια και σεβασμό στα δικαιώματα των πολιτών»<sup>3</sup>.

Σε αυτό το πλαίσιο, δημοσιεύονται σε ετήσια βάση διεθνείς δείκτες αξιολόγησης των θεσμών, που έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της επιστημονικής έρευνας και τον εντοπισμό των καλών πρακτικών και των θεσμικών αδυναμιών. Το παρόν κείμενο πολιτικής εξετάζει βάσει των πιο πρόσφατων διαθέσιμων δεδομένων αυτών των δεικτών την κατάσταση των ατομικών ελευθεριών και των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας στην Ελλάδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο των κρατών-μελών της ΕΕ.

## Οι ατομικές ελευθερίες στην Ελλάδα και την ΕΕ

Ένας από τους σημαντικότερους δείκτες που επιχειρούν να αποτυπώσουν συνολικά το εύρος της ελευθερίας που απολαμβάνουν τα άτομα είναι ο Δείκτης Ανθρώπινης Ελευθερίας (Human Freedom Index) ο οποίος δημοσιεύεται ετησίως από το Cato Institute και το Fraser Institute<sup>4</sup>.

Ο Δείκτης προσεγγίζει την έννοια της ανθρώπινης ελευθερίας μέσα από δύο βασικές συνιστώσες: τον Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας και τον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας, οι οποίοι περιλαμβάνουν συνολικά 83 επιμέρους ενδείκτες. Η παρούσα ενότητα εστιάζει στον Δείκτη Ατομι-

- 1 Για μία πιο εκτενή συζήτηση σχετικά με το τι είναι η φιλελεύθερη δημοκρατία βλ. Sartori, G. (1987). *The theory of democracy revisited*. Chatham House Publishers, Dahl, R. A. (1989). *Democracy and its critics*. Yale University Press. Rawls, J. (1993). *Political liberalism*. Columbia University Press, Zakaria, F. (1997). *The rise of illiberal democracy*. *Foreign Affairs*, 76(6), 22-43 και Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Teorell, J., Altman, D., ... & Wilson, S. (2021). *Varieties of democracy: Measuring two centuries of political change*. Cambridge University Press.
- 2 Hatzis, A. N. (2014). *Rule of Law, Individual Rights, and the Free Market in the Liberal Tradition: The Case of Greece*. In R. Meinardus (Ed.), *Bridging the Gap: An Arab-European Dialogue on the Basics of Liberalism* (pp. 27-43). Cairo: Friedrich Naumann Foundation for Liberty.
- 3 Τασόπουλος Ι. (2007). Τα θεσμικά αντίβαρα της εξουσίας και η αναθεώρηση του Συντάγματος. Σάκκουλα Α.Ε.
- 4 Vásquez, I., Mitchell, M. D., Murphy, R., & Sutter Schneider, G. (2024). [Human Freedom Index 2024](#). Cato Institute & Fraser Institute.

κής Ελευθερίας, καθώς ο Δείκτης Οικονομικής Ελευθερίας του καναδικού Ινστιτούτου Fraser –ο οποίος κατατάσσει την Ελλάδα στην 70η θέση ανάμεσα σε 165 χώρες- έχει ήδη παρουσιαστεί αυτόνομα<sup>5</sup>.

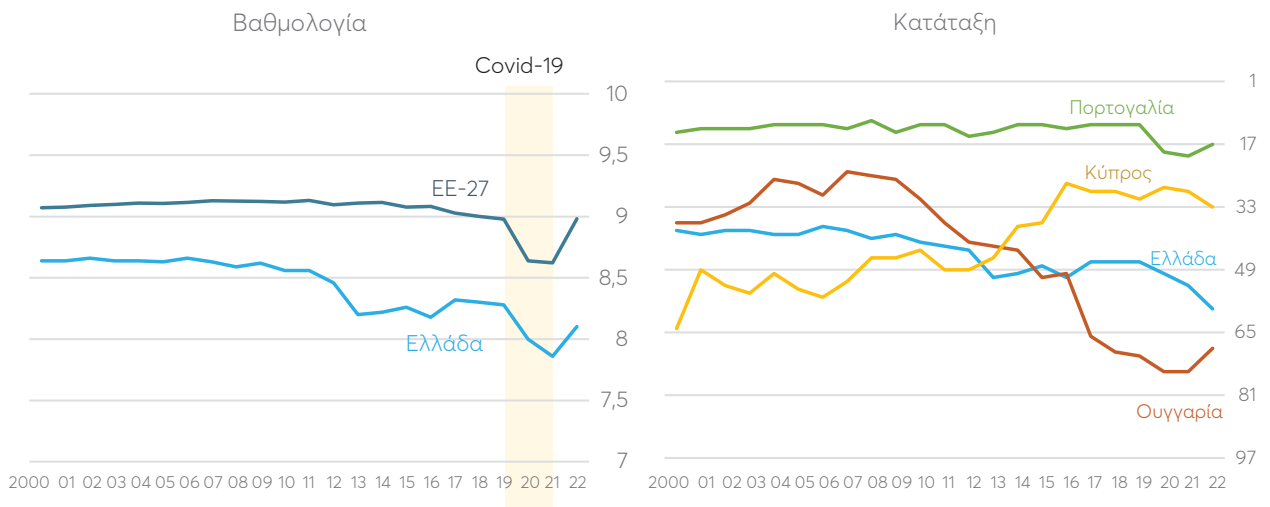
Για το 2022, έτος για το οποίο υπάρχουν τα πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα, η κατάταξη της Ελλάδας στον Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας είναι συγκριτικά καλύτερη από την αντίστοιχη θέση της στον Δείκτη Οικονομικής Ελευθερίας, καθώς κατατάσσεται 59η μεταξύ 165 χωρών. Ωστόσο, η Ελλάδα καταγράφει πτώση 6 θέσεων σε σχέση με το προηγούμενο έτος, παρά τη μικρή βελτίωση της βαθμολογίας της κατά 0,24 σε κλίματα από το 0 έως το 10.

Στο Γράφημα 1 παρουσιάζεται η ετήσια πορεία

της βαθμολογίας της Ελλάδας σε σύγκριση με τον μέσο όρο των κρατών της ΕΕ-27 στον Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας για την περίοδο 2000-2022. Η βαθμολογία της Ελλάδας ακολουθεί πτωτική πορεία με την έναρξη της κρίσης και, από το 2020 και μετά η τάση αυτή φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με την υπόλοιπη ΕΕ καθώς τα περιοριστικά μέτρα της πανδημίας του COVID-19 έως και το 2021 συνέβαλαν σε σημαντική μείωση της βαθμολογίας, η οποία εμφανίζει ανάκαμψη το 2022.

Στη γενικότερη πορεία, η Ελλάδα αν και ξεκίνησε σε υψηλότερη θέση από την Κύπρο, οι δύο χώρες κατέγραψαν αντίθετες πορείες, ενώ η Πορτογαλία –που επίσης πέρασε περίοδο οικονομικής κρίσης- δεν επηρεάστηκε το ίδιο σημαντικά με την Ελλάδα.

### Γράφημα 1. Βαθμολογία και κατάταξη στον Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας, Ελλάδα και ΕΕ-27, 2000-2022



Πηγή: Vásquez et al. (2024). Ίδιοι υπολογισμοί.

Για να εντοπιστούν οι βασικές αδυναμίες στην προστασία των ατομικών ελευθεριών στην Ελλάδα, αναλύουμε τα εξής βασικά πεδία ατομικής ελευθερίας που αξιολογεί ο Δείκτης:

- Νομοκρατία (Κράτος Δικαίου)
- Ασφάλεια και προστασία
- Ελευθερία της μετακίνησης
- Θρησκευτική ελευθερία
- Πρόσβαση στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και στην κοινωνία των πολιτών
- Ελευθερία της έκφρασης και της πληροφόρησης

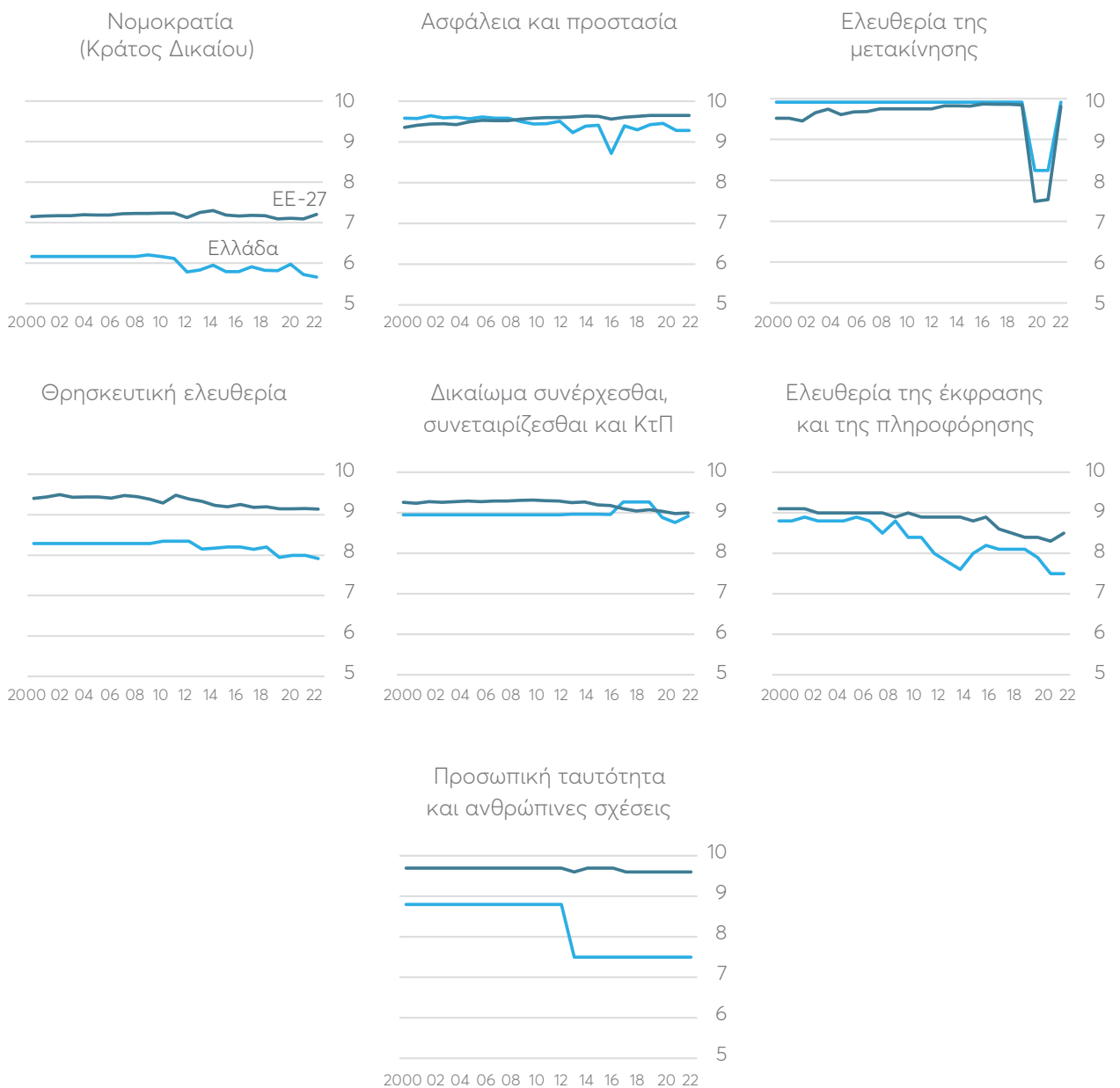
5 [Οικονομική Ελευθερία στον Κόσμο: 70η από τις 165 χώρες η Ελλάδα](#), Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών.

- Προσωπική ταυτότητα και ανθρώπινες σχέσεις

Στο Γράφημα 2 αποτυπώνονται οι τάσεις στην βαθμολογία της Ελλάδας σε σύγκριση με τον μέσο όρο των 27 κρατών-μελών της ΕΕ για κάθε επιμέρους πεδίο του Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας κατά την περίοδο 2000-2022. Οι υψηλότερες διαχρονικά και πιο σταθερές επιδόσεις καταγράφονται επιτυγχάνονται στα πεδία της ασφάλειας και της προστασίας, της ελευθερίας μετακίνησης και της

πρόσβασης στο δικαίωμα του συνέρχεσθαι, του συνεταιρίζεσθαι και στην κοινωνία των πολιτών. Αντίθετα, χαμηλότερες βαθμολογίες -ή πτωτική τάση- παρατηρούνται στα πεδία της θρησκευτικής ελευθερίας, και της προσωπικής ταυτότητας και των ανθρώπινων σχέσεων. Η σταθερά χαμηλότερη επίδοση εντοπίζεται είναι στο πεδίο της νομοκρατίας, ενώ η σημαντικότερη μεταβολή καταγράφεται στο πεδίο της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης.

## Γράφημα 2. Κατηγορίες του Δείκτη Ατομικής Ελευθερίας, Ελλάδα και ΕΕ-27, 2000-2022



Πηγή: Vásquez et al. (2024). Ίδιοι υπολογισμοί.

Στο Γράφημα 3 παρουσιάζονται οι τάσεις στη βαθμολογία της Ελλάδας ως προς τις επιμέρους συνιστώσες του πεδίου της νομοκρατίας. Η πρώτη συνιστώσα αφορά την προστασία από παραβιάσεις δικαιωμάτων και την πρόσβαση σε δίκαιη δίκη,

Αν και η τάση είναι πτωτική, η βαθμολογία διατηρείται σε υψηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με από τις δύο επόμενες συνιστώσες, οι οποίες αφορούν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, τις καθυστερήσεις στην απόδοσή της, την εφαρμογή των αποφάσεων, την αποτελεσματικότητα και τη δίκαιη δίκη σε αστικές και ποινικές υποθέσεις. Η ποινική δικαιοσύνη σημειώνει τη χαμηλότερη βαθμολογία, γεγονός που αναδεικνύει ένα επίμονο θεσμικό έλλειμμα.

Ορισμένοι από τους βασικούς παράγοντες που συμβάλλουν στις χαμηλές βαθμολογίες της Ελλάδας στον τομέα της δικαιοσύνης φαίνεται να σχετίζονται αφενός με τις διαπιστωμένες καθυστερήσεις στην απονομή της, και αφετέρου με τις συχνές αλλαγές στο νομοθετικό πλαίσιο, ως

αποτέλεσμα των πάγιων προβλημάτων κακής νομοθέτησης.<sup>6</sup>

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη λειτουργία των συστημάτων δικαιοσύνης ο εκτιμώμενος χρόνος για την επίλυση αμφισβητούμενων αστικών και εμπορικών υποθέσεων σε πρώτο βαθμό στην Ελλάδα το 2022 ανήλθε σε 746 ημέρες -το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα σε όλη την ΕΕ- ξεπερνώντας σχεδόν κατά 1/3 τη δεύτερη Ιταλία.<sup>7</sup> Αυτή η αρνητική επίδοση δεν φαίνεται να σχετίζεται με τον αριθμό των δικαστών, καθώς η Ελλάδα καταγράφει τον τρίτο υψηλότερο στην ΕΕ (37,3 δικαστές ανά 100.000 κατοίκους). Αντίθετα, σχετίζεται περισσότερο με την ανορθολογική κατανομή των δικαστών -ακόμη και εντός του ίδιου βαθμού δικαιοδοσίας, όπως στο Πρωτοδικείο Αθηνών- καθώς και με την σοβαρή έλλειψη επαρκούς υποστήριξης από δικαστικούς υπαλλήλους η οποία επιβαρύνει τους δικαστές με γραμματειακά καθήκοντα, επιβραδύνοντας σημαντικά τη συνολική διαδικασία απονομής δικαιοσύνης.<sup>8</sup>

### Γράφημα 3. Συνιστώσες της νομοκρατίας, Ελλάδα.



Πηγή: Vásquez et al. (2024). Ίδιοι υπολογισμοί.

Στο Γράφημα 4 αποτυπώνονται οι τάσεις στην βαθμολογία της Ελλάδας στις επιμέρους συνιστώσες του πεδίου της ελευθερίας της έκφρασης και

της πληροφόρησης. Η πρώτη συνιστώσα αφορά σε επιθέσεις κατά του Τύπου -όπως δολοφονίες και φυλακίσεις δημοσιογράφων- όπου η Ελλάδα

6 Καρκατσούλης, Π., Στεφοπούλου, Ε., Σαραβάκος, Κ. (2024). *Δείκτης Ποιότητας Νομοθέτησης 2023*. Κέντρο Φιλελεύθερων Μελετών – Μάρκος Δραγούμης.

7 [The 2024 EU Justice Scoreboard](#) (2024) – Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM (2024) 950.

8 Καραμπατζός, Α., & Σαραβάκος, Κ. (2024, Ιούλιος 25). [Η Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δικαιοσύνη](#). Syntagma Watch, Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου.



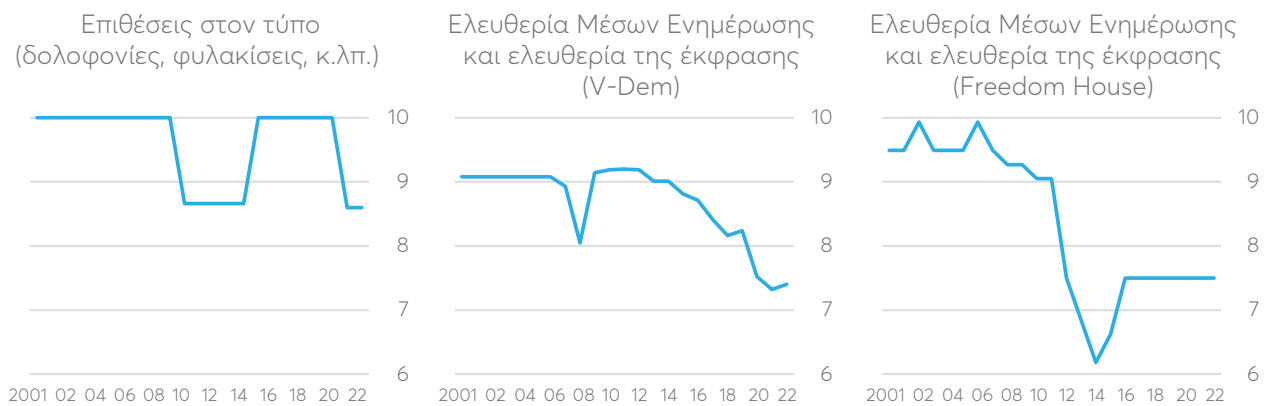
καταγράφει σημαντική πτωτική πορεία.

Στη διαμόρφωση αυτής της εικόνας έχουν συμβάλει μια σειρά από γεγονότα και πρακτικές, όπως το κλείσιμο της δημόσιας ραδιοτηλεόρασης (ΕΡΤ) το 2012, η χρήση αγωγών από κυβερνητικά στελέχη κατά δημοσιογράφων και μέσων ενημέρωσης (γνωστές ως στρατηγικές αγωγές προς αποθάρρυνση της δημόσιας συμμετοχής, SLAPP),<sup>9</sup> οι επιθέσεις σε τηλεοπτικούς και ραδιοφωνικούς σταθμούς και δημοσιογράφους,<sup>10</sup> καθώς και η

πρόσφατη καταδίκη του Νίκου Παππά από το Ειδικό Δικαστήριο για αντιθεσμικές και αντισυνταγματικές παρεμβάσεις, ώστε η τότε κυβέρνηση να αποκτήσει επιρροή σε νέο κανάλι.

Οι δύο άλλες συνιστώσες του πεδίου -όπου επίσης καταγράφεται πτωτική πορεία- αφορούν την αξιολόγηση της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες και δημοσιεύονται από το Πανεπιστήμιο του Gothenburg και το Freedom House.

#### Γράφημα 4. Συνιστώσες της ελευθερίας της έκφρασης και της πληροφόρησης, Ελλάδα.



Πηγή: Vásquez et al. (2024). Ίδιοι υπολογισμοί.

9 Βλ. ενδεικτικά: αγωγή Πάνου Καμμένου κατά Ανδρέα Πετρουλάκη (2015), μήνυση Πάνου Καμμένου κατά Παναγιώτη Λάμπια, Θανάση Μαυρίδη και Κατερίνας Γαλανού (2018), αγωγή Γρηγόρη Δημητριάδη, κατά της Εφημερίδας των Συντακτών και δημοσιογράφων των Reporters United (2022). Ακόμη, βλ. μήνυση της τότε Προέδρου του Αρείου Πάγου (Βασιλικής Θάνου) κατά καθηγητή της Νομικής Σχολής (Σταύρου Τσακουράκη), σχετικά με την κριτική του καθηγητή στην κ. Πρόεδρο του ΑΠ για την επιστολή που η ίδια είχε αποστείλει στους προέδρους Ανώτατων Δικαστηρίων ευρωπαϊκών χωρών, μετά το δημοψήφισμα της 5<sup>ης</sup> Ιουλίου, με σκοπό να εξηγήσει την ψήφο του ελληνικού λαού.

10 Βλ. ενδεικτικά: επίθεση στην Καθημερινή (2018), βομβιστική επίθεση στον ΣΚΑΙ (2019), επίθεση στα γραφεία της Athens Voice (2019), δολοφονία Γ. Καραϊβάζ (2021).

## Η φιλελεύθερη δημοκρατία στην Ελλάδα και την ΕΕ

Η αξιολόγηση της ποιότητας των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας -δηλαδή της λειτουργίας της δημοκρατικής αρχής που σχετίζεται κυρίως με τις εκλογικές διαδικασίες, και της φιλελεύ-

θερης αρχής που σχετίζεται κυρίως με την προστασία των δικαιωμάτων και τον διαχωρισμό και έλεγχο των λειτουργιών του κράτους- επιτελείται από ειδικούς εμπειρογνώμονες.

### Η αξιολόγηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας από το Πανεπιστήμιο του Gothenburg (*Varieties of Democracy*)

Ο Δείκτης που έχει επικρατήσει ως σημείο αναφοράς στη διεθνή ακαδημαϊκή έρευνα,<sup>11</sup> για τη μέτρηση της ποιότητας των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας ο Δείκτης Φιλελεύθερης Δημοκρατίας (Liberal Democracy Index). Πρόκειται για τον δείκτη με τις περισσότερες αναφορές σε επιστημονικά περιοδικά παγκοσμίως,<sup>12</sup> ο οποίος επιχειρεί να αντιμετωπίσει μεθοδολογικές ανεπάρκειες και προκαταλήψεις που συνδέονται με τη μέθοδο της αξιολόγησης από ειδικούς εμπειρογνώμονες.<sup>13</sup>

Ο Δείκτης δημοσιεύεται από το Πανεπιστήμιο του

Gothenburg στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος Varieties of Democracy (V-Dem),<sup>14</sup> το οποίο αποτελεί μια από τις πιο αναγνωρισμένες και λεπτομερείς βάσεις δεδομένων για τη δημοκρατία παγκοσμίως. Τα ετήσια δεδομένα του V-Dem καλύπτουν πάνω από 180 χώρες και βασίζονται σε αξιολογήσεις από περισσότερους από 4.000 ειδικούς.<sup>15</sup>

Οι Δείκτες του V-Dem που αφορούν τους θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας και αναλύονται στη συνέχεια είναι οι εξής:

- Δείκτης Φιλελεύθερης Δημοκρατίας: Αποτυπώ-

11 Για μία συζήτηση σχετικά με τους δείκτες δημοκρατίας, την καταλληλότητα του V-Dem και τις μεθοδολογικές διαφορές τους βλ. Boese, V. A. (2019). How (not) to measure democracy. *International Area Studies Review*, 22(2), 95-127. <https://doi.org/10.1177/2233865918815571>. Επικουρικά, βλ. Herre, B. (2022). *Democracy data: How sources differ and when to use which one*. Our World in Data. Saravakos, C. (2024). *The state of Liberal Democracy in Greece: Is Liberalism Under Retreat?* Friedrich Naumann Foundation for Freedom.

12 [Journal Articles Peer-reviewed publications by the V-Dem Team](#).

13 Χρησιμοποιείται ένα προηγμένο στατιστικό μοντέλο εκτίμησης κάθε μεταβλητής, το οποίο χρησιμοποιεί τις αξιολογήσεις των ειδικών εμπειρογνομώνων για κάθε χώρα. Σε αυτό οι αξιολογήσεις που δίνει κάθε εμπειρογνώμονας συνδυάζονται με άλλες πληροφορίες για την αξιοπιστία του και τη διαφορά στην αντίληψη των διαφόρων εμπειρογνομώνων. Ο τρόπος με τον οποίο οι αξιολογήσεις των ειδικών μετατρέπονται σε τελικούς δείκτες βασίζεται στο *Bayesian Item Response Theory (IRT)* μοντέλο, το οποίο ενσωματώνει τις διαφοροποιήσεις στην αξιολόγηση και την αντίληψη των κωδικοποιητών. Στη διαδικασία αυτή συμμετέχουν τρεις τύποι εμπειρογνομώνων: εκείνοι που αξιολογούν πολλές χώρες για μια περιορισμένη χρονική περίοδο (lat-eral), εκείνοι που κωδικοποιούν χρονοσειρές για πολλές χώρες (bridge), και εκείνοι που αποδίδουν βαθμολογίες σε υποθετικά σενάρια (anchoring vignettes). Επιπλέον, το μοντέλο λαμβάνει υπόψη την αβεβαιότητα που δηλώνεται από τους ίδιους τους εμπειρογνώμονες για τις απαντήσεις τους, καθώς και τα τυπικά τους χαρακτηριστικά, όπως η εκπαίδευση, η επαγγελματική θέση και οι προσωπικές απόψεις σχετικά με τη δημοκρατία. Αυτή η πολύπλοκη διαδικασία συμβάλλει στην αύξηση της ακρίβειας και της αξιοπιστίας των εκτιμήσεων για τους δείκτες δημοκρατίας. Βλ. σχετικά: Pemstein, D., Marquardt, K. L., Tzelgov, E., Yi-ting, W., Medzihorsky, J., Krusell, J., Miri, F., & von Römer, J. (2020). *The V-Dem measurement model: Latent variable analysis for cross-national and cross-temporal expert-coded data* (5th ed.). V-Dem Working Paper No. 21. University of Gothenburg: Varieties of Democracy Institute. Coppedge, M., Gerring, J., Glynn, A., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Pemstein, D., Seim, B., Skaaning, S.-E., & Teorell, J. (2020). *Varieties of democracy: Measuring two centuries of political change*. Cambridge University Press.

14 Coppedge, M., Gerring, J., Knutsen, C. H., Lindberg, S. I., Teorell, J., Altman, D., Angiolillo, F., Bernhard, M., Cornell, A., Fish, M. S., Fox, L., Gastaldi, L., Gjerløw, H., Glynn, A., God, A., Grahn, S., Hicken, A., Kinzelbach, K., Marquardt, K. L., McMann, K., Mchukova, V., Neundorff, A., Paxton, P., Pemstein, D., von Römer, J., Seim, B., Sigman, R., Skaaning, S.-E., Staton, J., Sundström, A., Tannenber, M., Tzelgov, E., Wang, Y.-t., Wiebrecht, F., Wig, T., & Ziblatt, D. (2025). *V-Dem Codebook v15* [Codebook]. Varieties of Democracy (V-Dem) Project. <https://www.v-dem.net/en/data/data/v-dem-dataset>.

15 Για τα ζητήματα αξιοπιστίας των μετρήσεων δεικτών δημοκρατίας από ειδικούς εμπειρογνώμονες βλ. ενδεικτικά: Knutsen, C. H., Marquardt, K. L., Seim, B., Coppedge, M., Edgell, A. B., Medzihorsky, J., ... Lindberg, S. I. (2024). Conceptual and Measurement Issues in Assessing Democratic Backsliding. *PS: Political Science & Politics*, 57(2), 162-177. doi:10.1017/S104909652300077X.

νει τον βαθμό στον οποίο προστατεύονται τα ατομικά και μειονοτικά δικαιώματα απέναντι τόσο στην τυραννία του κράτους, όσο και στην τυραννία της πλειοψηφίας. Η προστασία αυτή συνεπάγεται ένα σύνολο θεσμικών προϋποθέσεων: τη συνταγματικά κατοχυρωμένη ατομική ελευθερία, την ύπαρξη ισχυρού κράτους δικαίου, την ανεξαρτησία του δικαστικού συστήματος και τη λειτουργία αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου και εξισορρόπησης της εξουσίας (θεσμικά αντίβαρα), οι οποίοι περιορίζουν την αυθαίρετη άσκηση εκτελεστικής εξουσίας. Ακόμη, ο δείκτης αξιολογεί τη λειτουργία της δημοκρατικής αρχής, δηλαδή τη διενέργεια ελεύθερων και καθολικών εκλογών.

- *Δείκτης Εκλογικής Δημοκρατίας:* Αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο γίνεται σεβαστή η εκλογική αρχή της δημοκρατίας, η οποία διασφαλίζει τη λογοδοσία και την ανταπόκριση των κυβερνώντων απέναντι στους πολίτες μέσω ανταγωνιστικών εκλογών. Η αποτελεσματική εκλογική δημοκρατία προϋποθέτει ένα εκτεταμένο και χωρίς διακρίσεις δικαίωμα ψήφου, την ελεύθερη λειτουργία πολιτικών και κοινωνικών οργανώσεων, εκλογικές διαδικασίες που διεξάγονται χωρίς παρατυπίες, εξαναγκασμούς ή νοθεία και την εκλογή του εκτελεστικού ηγέτη είτε άμεσα από τους πολίτες, είτε έμμεσα μέσω ενός δημοκρατικά εκλεγμένου οργάνου.
- *Δείκτης Καθαρών Εκλογών:* Αποτυπώνει τον βαθμό στον οποίο οι εκλογές διεξάγονται με ελευθερία, διαφάνεια και δικαιοσύνη, αξιολογώντας την απουσία πρακτικών που υπονομεύουν την ακεραιότητα της εκλογικής διαδικασίας, όπως νοθείας και συστηματικών παρατυπιών, κυβερνητικών πιέσεων προς την αντιπολίτευση, εξαγοράς ψήφων και πράξεων εκλογικής βίας ή εκφοβισμού.
- *Δείκτης Πολυκομματικών Εκλογών:* Αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο οι εθνικές εκλογές είναι πολυκομματικές και ανταγωνιστικές. Ο δείκτης κατατάσσει τα πολιτικά συστήματα σε πέντε επίπεδα, ξεκινώντας από την πλήρη απουσία ανταγωνισμού -όπου οι εκλογές είναι μονοκομματικές χωρίς ουσιαστική επιλογή- έως τις πλήρως πολυκομματικές εκλογές, όπου

αποκλείονται μόνο ακραία ή αντιδημοκρατικά κόμματα.

- *Δείκτης Ισονομίας και Ατομικής Ελευθερίας:* Αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο οι πολίτες απολαμβάνουν ίση μεταχείριση ενώπιον του νόμου και προστασία των ατομικών τους ελευθεριών. Ο δείκτης εξετάζει το κατά πόσο οι νόμοι είναι διαφανείς, προβλέψιμοι και εφαρμόζονται με συνέπεια, η δημόσια διοίκηση λειτουργεί αμερόληπτα, οι πολίτες έχουν πραγματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας είναι ασφαλή και προστατεύονται αποτελεσματικά, και κατά πόσο διασφαλίζονται η ελευθερία μετακίνησης, τα δικαιώματα φυσικής ακεραιότητας, η ελευθερία από καταναγκαστική εργασία, και η ελευθερία θρησκευτικής πίστης.
- *Δείκτης Ελέγχου Κυβέρνησης από τη Δικαστική Εξουσία:* Αξιολογεί τον βαθμό στον οποίο η δικαστική εξουσία λειτουργεί ως αποτελεσματικό θεσμικό αντίβαρο στην εκτελεστική εξουσία. Ειδικότερα, εξετάζει, αν η εκτελεστική εξουσία σέβεται το Σύνταγμα και συμμορφώνεται με τις αποφάσεις των δικαστηρίων, καθώς και τον βαθμό στον οποίο η δικαστική εξουσία μπορεί να ενεργεί ανεξάρτητα από πολιτικές πιέσεις ή κυβερνητική επιρροή.
- *Δείκτης Ελέγχου Κυβέρνησης από τη Νομοθετική Εξουσία:* Αποτιμά τον βαθμό στον οποίο η νομοθετική εξουσία και οι αρμόδιοι θεσμοί, όπως ο γενικός επιθεωρητής, ο γενικός εισαγγελέας ή ο συνήγορος του πολίτη, είναι σε θέση να υποβάλλουν ερωτήματα, να διερευνούν και να ασκούν εποπτεία επί της εκτελεστικής εξουσίας.
- *Σεβασμός της Κυβέρνησης στο Σύνταγμα:* Αξιολογεί σε ποιο βαθμό τα μέλη της εκτελεστικής εξουσίας, όπως ο αρχηγός του κράτους, ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί, τηρούν και σέβονται τις συνταγματικές διατάξεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.
- *Κοινοβουλευτικός Έλεγχος από τα Κόμματα της Αντιπολίτευσης:* Ο δείκτης αυτός αξιολογεί σε ποιο βαθμό τα κόμματα της αντιπολίτευσης έχουν τη δυνατότητα να ασκούν ουσιαστική

εποπτεία και να διερευνούν ζητήματα, ακόμη και όταν αυτό έρχεται ενάντια στις επιθυμίες της κυβερνώσας παράταξης ή του κυβερνητικού συνασπισμού.

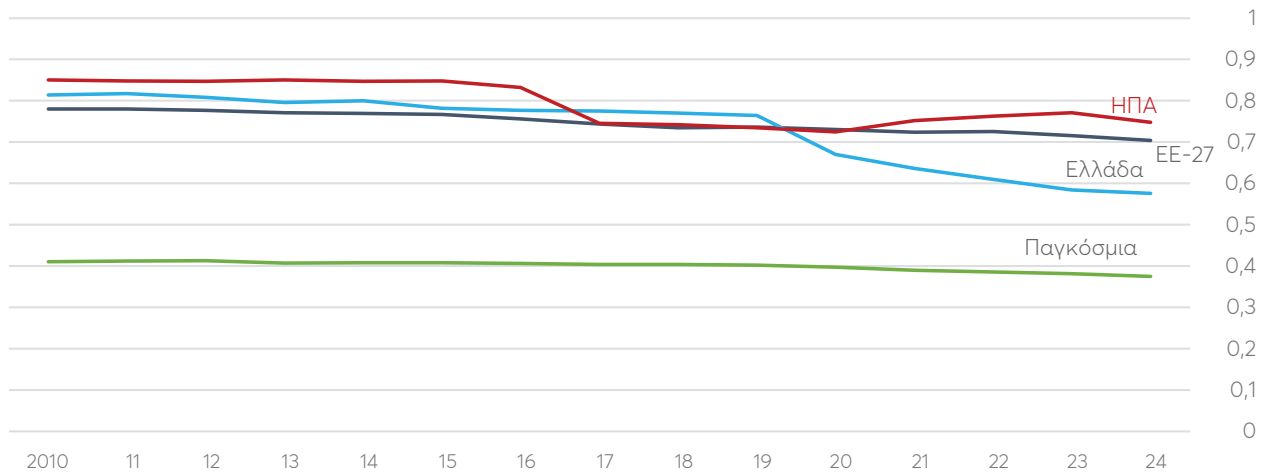
Στο Γράφημα 5 παρουσιάζεται η τάση του Δείκτη Φιλελεύθερης Δημοκρατίας για την Ελλάδα, την ΕΕ, τις ΗΠΑ και ο παγκόσμιος μέσος όρος για την περίοδο 2010-2024. Η τάση αυτή είναι γενικώς πτωτική επιβεβαιώνοντας ότι η φιλελεύθερη δημοκρατία βρίσκεται σε υποχώρηση.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, ο γενικός δείκτης καταγράφει πτωτική τάση από την έναρξη της

κρίσης, με σημαντική επιδείνωση από το 2019. Το 2024, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 49η θέση ανάμεσα σε 179 χώρες, ενώ από το 2022 δεν περιλαμβάνεται πλέον στην κατηγορία των φιλελεύθερων δημοκρατιών, αλλά έχει υποβιβαστεί στην κατηγορία των εκλογικών δημοκρατιών -δηλαδή των δημοκρατιών με ανίσχυρο φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα.

Για να εντοπίσουμε τα σημεία στα οποία καταγράφονται οι μεγαλύτερες θεσμικές αδυναμίες που οδηγούν σε αυτή την πτώση, εστιάζουμε στους επιμέρους δείκτες που μετρούν τη δημοκρατική και τη φιλελεύθερη λειτουργία των θεσμών.

### Γράφημα 5. Δείκτης Φιλελεύθερης Δημοκρατίας



Πηγή: Coppedge et al. (2025). Ίδιοι υπολογισμοί.

Στο Γράφημα 6 παρουσιάζονται βασικοί δείκτες που αφορούν τη δημοκρατική λειτουργία του πολιτεύματος. Ο Δείκτης Εκλογικής Δημοκρατίας καταγράφει μία ελαφρά φθίνουσα πορεία από την αρχή της οικονομικής κρίσης με μία μικρή καμπή το 2019. Η μεταβολή αυτή ενδέχεται να σχετίζεται με την απόφαση της τότε κυβέρνησης να διεξαχθούν οι εθνικές εκλογές υπό την ενεργεία κυβέρνηση και όχι υπό υπηρεσιακή κυβέρνηση ώστε να διευκολυνθεί ο διορισμός νέας ηγεσίας στο Ανώτατο Δικαστήριο. Η τότε κυβέρνηση επικαλέστηκε την πρόβλεψη του άρθρου 41, παρ. 2 του Συντάγματος περί «εθνικού θέματος

εξαιρετικής σημασίας» και δεν προχώρησε στη σύσταση υπηρεσιακής κυβέρνησης, με αποτέλεσμα η κυβερνητική πλειοψηφία να συνεχίσει τη νομοθετική δραστηριότητα έως τις εκλογές.<sup>16</sup>

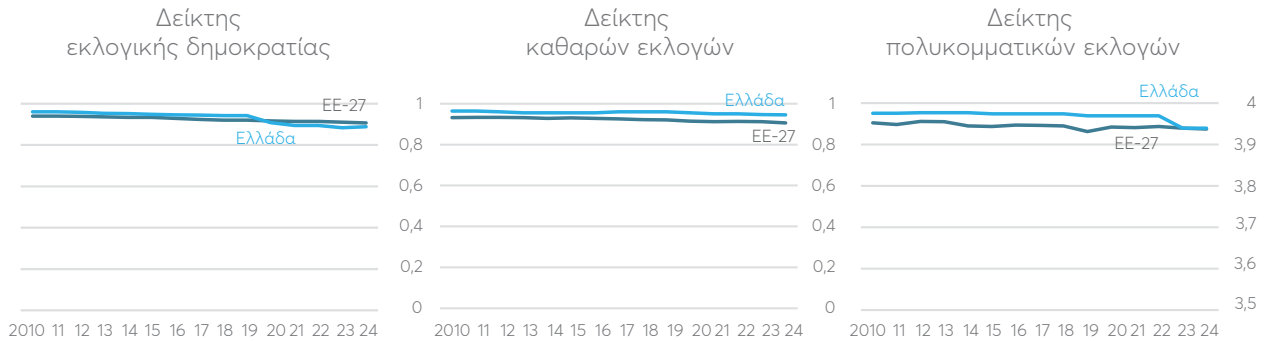
Ο Δείκτης Καθαρών Εκλογών για την Ελλάδα παρουσιάζει σταθερά υψηλή επίδοση, ξεπερνώντας τον μέσο όρο της ΕΕ και προσεγγίζοντας σταθερά την ανώτατη δυνατή επίδοση. Αντίστοιχα, ο Δείκτης Πολυκομματικών Εκλογών διατηρείται επίσης σε πολύ υψηλά επίπεδα, άνω του μέσου όρου της ΕΕ, με εξαίρεση μία μικρή πτώση που καταγράφεται το 2023. Οι μικρές επιμέρους πτώσεις στις επιδόσεις αυτών των δεικτών σχετί-

16 Βλ. ενδεικτικά: Καραμπατζός, Α. (2019, Μάιος 28). [Συνθήκες έντονης δυσαρμονίας](#). Τα Νέα.

ζονται ενδεχομένως με τις περιπτώσεις αποκλεισμών κομματικών συνδυασμών και προσώπων από τις εκλογές,<sup>17</sup> με τις προβλέψεις και τις δια-

δικασίες εφαρμογής της επιστολικής ψήφου,<sup>18</sup> και με τις προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των εκλογέν του εξωτερικού στην εκλογική διαδικασία.<sup>19</sup>

## Γράφημα 6. Δείκτες Δημοκρατικού πυλώνα



Πηγή: Coppedge et al. (2025). Ίδιοι υπολογισμοί.

Στο Γράφημα 7 παρουσιάζονται βασικοί δείκτες που αφορούν τη φιλελεύθερη λειτουργία του πολιτεύματος. Ο Δείκτης Ισονομίας και Ατομικής Ελευθερίας ακολουθεί μια ήπια πτωτική πορεία από την αρχή της οικονομικής κρίσης, με μια πιο έντονη αρνητική μεταβολή το 2020. Η εξέλιξη αυτή ενδέχεται να σχετίζεται με λειτουργία της δικαιοσύνης και ειδικότερα με τις σημαντικές καθυστερήσεις στην απονομή δικαιοσύνης.<sup>20</sup>

Σημαντικές μειώσεις καταγράφονται στη βαθμολογία των δεικτών που αφορούν τον δικαστικό

και κοινοβουλευτικό έλεγχο επί της εκτελεστικής εξουσίας. Τα θεσμικά αντίβαρα μεταξύ των εξουσιών εδώ και χρόνια δεν φαίνεται να λειτουργούν αποτελεσματικά, με την πτωτική τάση να γίνεται ιδιαίτερα έντονη από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και έπειτα.<sup>21</sup> Η υποχώρηση στον δείκτη ελέγχου της κυβέρνησης από τη δικαστική εξουσία ενδέχεται να οφείλεται, μεταξύ άλλων, στη μη συμμόρφωση των κυβερνήσεων με δικαστικές αποφάσεις,<sup>22</sup> καθώς και στην απουσία ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου επί της νομοθετικής δι-

17 Βλ. ενδεικτικά τον αποκλεισμό του λεγόμενου «κόμματος Κασιδιάρη» από τις εθνικές και αυτοδιοικητικές εκλογές του 2023, των Σπαρτιατών (και άλλων 14 συνδυασμών) στις ευρωεκλογές του 2024, και την ποινική δίωξη σε βάρος βουλευτών τους. Ο τρόπος μάλιστα με τον οποίο ρυθμίστηκαν οι σχετικοί αποκλεισμοί (άσχετες και εκπρόθεσμες τροπολογίες) ενδέχεται να συντέινει στην αρνητική αξιολόγηση της δημοκρατικής λειτουργίας.

18 Βλ. σχετικά την απόφαση 16/2024 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα, μετά από 236 καταγγελίες Ελλήνων του εξωτερικού. Το ζήτημα αφορούσε την ηλεκτρονική επικοινωνία της Ευρωβουλευτριάς Α.Μ. Ασημακοπούλου στις διευθύνσεις που είχαν χρησιμοποιήσει κάτοικοι του εξωτερικού στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του Υπουργείου Εσωτερικών για την εγγραφή στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού το 2023.

19 Βλ. σχετικά τη Συνταγματική Αναθεώρηση του 2019, η οποία μέσω του Νόμου 4648/2019 δημιούργησε ουσιαστικά εμπόδια που αντί να ενισχύσουν τη δημοκρατική συμμετοχή, την περιορίζουν, παραβιάζοντας την αρχή της ισότητας στην ψήφο. Ο νόμος επιτρέπει σε ορισμένους πολίτες να ψηφίζουν ευκολότερα από άλλους, βάσει κριτηρίων που δεν έχουν άμεση σχέση με το δικαίωμα του εκλέγειν, όπως οι αυστηρές προϋποθέσεις για διετή διαμονή στην Ελλάδα κατά τα τελευταία 35 χρόνια και ενεργό ΑΦΜ.

20 Ενδεικτικά, τα διαθέσιμα δεδομένα δείχνουν πως ο χρόνος διεκπεραίωσης (disposition time) μίας υπόθεσης αστικού δικαίου σε πρώτο βαθμό το 2014 ήταν 330 ημέρες, το 2018 ήταν 559 ημέρες, και το 2022 746. Βλ. σχετικά: Greece, [Individual country profiles 2024 \(2022 data\)](#). European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ).

21 Βλ. ενδεικτικά σχετικά με τα ζητήματα συνταγματικότητας του δημοψηφίσματος Αλιβιζάτος Ν. (28/06/2015). [Δημοψήφισμα ή εκτροπή?](#) Καθημερινή. Μενουδάκος, Κ. (03/07/2015) [Θεσμικοί προβληματισμοί](#). Καθημερινή. Ξενοφών Κοντιάδης, Ξ. (01/07/2015). [Η αυτοκριτική του κ. Τσίπρα](#), Έθνος. Σωτηρέλης, Γ. (27/06/2015). [Οι συνταγματικές παράμετροι του δημοψηφίσματος](#). [Constitutionalism.gr](#). [Συνέντευξη στον Γιώργο Λακόπουλο, Δημοσιεύθηκε στην διαδικτυακή εφημερίδα «Ανοιχτό Παράθυρο».](#)

22 Βλ. ενδεικτικά τις περιπτώσεις μη συμμόρφωσης με αποφάσεις εθνικών και διεθνών δικαστηρίων όπως την απόφαση 465/2024, με την οποία η Ολομέλεια του ΣτΕ αποφαινεται ότι η πλήρης απαγόρευση ενημέρωσης του θιγόμενου, η οποία θεσπίστηκε με νομοθετική ρύθμιση (4790/2021, αρ. 87) «αποτελεί υπέρμετρο περιορισμό του απαραβίαστου της επικοινωνίας, που δεν

αδικασίας, ιδιαίτερα ως προς τις συνταγματικές διατάξεις που αφορούν την καλή νομοθέτηση.<sup>23</sup>

Η πτώση της βαθμολογίας στον δείκτη ελέγχου της κυβέρνησης από την νομοθετική εξουσία οφείλεται τόσο σε εγγενείς θεσμικές αδυναμίες των κοινοβουλευτικών συστημάτων, όπως η ταύτιση των ρόλων βουλευτή και υπουργού, όσο και σε έλλειμμα θεσμικής κουλτούρας, ιδίως ως προς την ουσιαστική ανεξαρτησία της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας από το κυβερνών κόμμα.

Η αρνητική αυτή τάση ενισχύεται από την αναποτελεσματική άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου, ο οποίος στην πράξη προσδιορίζεται από τη βούληση της κυβερνητικής πλειοψηφίας σε κρίσιμα ζητήματα

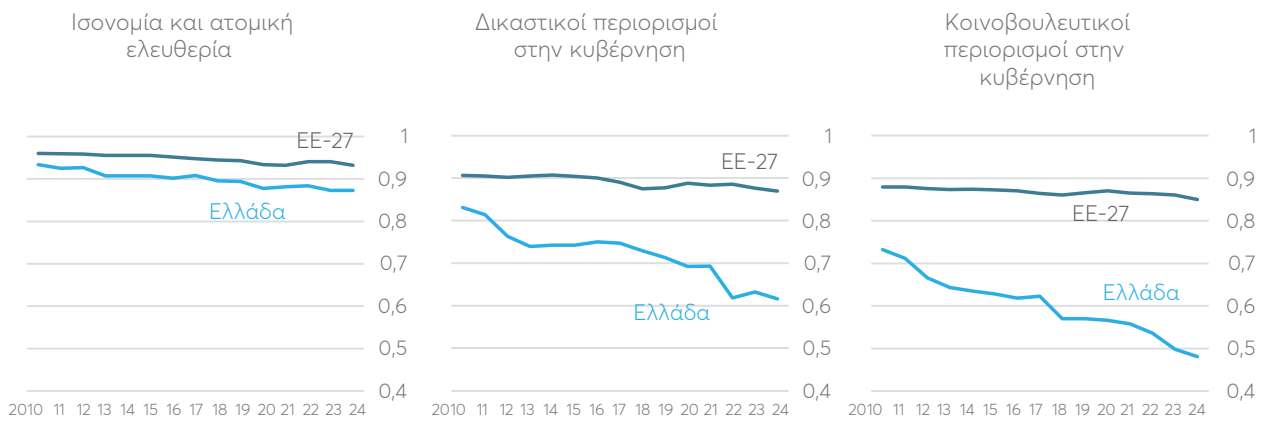
όπως η ψήφιση νόμων, τα πορίσματα εξεταστικών και προανακριτικών επιτροπών, και οι αλλαγές στον Κανονισμό της Βουλής.<sup>24</sup> Παράλληλα, παρατηρείται αποδυνάμωση της κουλτούρας αναζήτησης ευρύτερων συναινέσεων στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, εξέλιξη που συντείνει στην περαιτέρω ενίσχυση της επιρροής της κυβερνητικής πλειοψηφίας στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες.<sup>25</sup>

Σε αυτό το πλαίσιο αδυναμίας των θεσμικών μηχανισμών ελέγχου της κυβέρνησης προστίθενται οι παρεμβάσεις ή παρεμποδισίες στο έργο των ανεξάρτητων αρχών, παρά τη θεσμική τους προστασία από το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο.<sup>26</sup>

δικαιολογείται στο πλαίσιο της λειτουργίας του κράτους δικαίου», συνεπώς ο θιγόμενος δικαιούται να έχει πρόσβαση στα στοιχεία του φακέλου που τα αφορούν, ωστόσο η ίδια η ΕΥΠ αρνείται ουσιαστικά να συμμορφωθεί, βλ. σχετικά: Καραμπατζός, Α. (11/08/2024). [Παρακολούθησεις: το φάσμα του ανέλεγκτου](#). Βήμα της Κυριακής. Την από 14 Σεπτεμβρίου 2017 (C-320/15) απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης [σχετικά με τη διαδικασία συλλογής και επεξεργασίας των αστικών λυμάτων σε δύο οικισμούς](#), την υπόθεση C-51/20 Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας [σχετικά με την ανάκτηση παράνομων κρατικών ενισχύσεων στη ΛΑΡΚΟ](#).

- 23 Βλ. σχετικά το ζήτημα των *interna corporis*, δηλαδή των ζητημάτων που αφορούν τις διαδικασίες της Βουλής και δεν εμπίπτουν στον έλεγχο τους από άλλα σώματα. Ωστόσο, όπως σημειώνει ο Βλαχόπουλος για το ζήτημα της ψήφισης των νόμων «Το κύριο επιχείρημα της άρνησης δικαστικού ελέγχου επικεντρώνεται στη σκέψη ότι οι ρυθμίσεις περί καλής νομοθέτησης εμπίπτουν στο πεδίο των *interna corporis* της Βουλής. Σε αυτήν την επιχειρηματολογία, μπορούν να διατυπωθούν δύο αντιρρήσεις: Πρώτον, δεν εμπίπτουν όλα τα θέματα καλής νομοθέτησης στα *interna corporis* του νομοθετικού σώματος. Το πιο προφανές παράδειγμα αποτελεί η ψήφιση διατάξεων που ουδόλως σχετίζονται με το κύριο αντικείμενο του νομοσχεδίου, κατά παράβαση του άρθρου 74 παρ. 5 Συντ. Το εάν ένας νόμος περιέχει διατάξεις άσχετες με το κύριο αντικείμενό του, αποτελεί σαφώς θέμα περιεχομένου του νόμου και ουδόλως σχετίζεται με τη διαδικασία ψήφισης του νόμου. Δεύτερον, υπάρχει μια σειρά από ακραίες (θα μπορούσε να πει κανείς ακόμη και «κραυγαλέες») περιπτώσεις παραβίασης συνταγματικών διατάξεων που δεν μπορούν να μένουν χωρίς κύρωση, εάν επιθυμούμε το Σύνταγμα να διατηρήσει μια στοιχειώδη κανονιστικότητα και στο οργανωτικό του μέρος». Βλαχόπουλος, Σ. (2018). [Οι διαδικασίες προπαρασκευής, ψήφισης και παρακολούθησης της υλοποίησης των νόμων κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής. Βασικά χαρακτηριστικά και ελλείμματα](#). *Constitutionalism.gr*. [Αναδημοσίευση από: Πρακτικά συνεδρίου με θέμα «Καλή νομοθέτηση» της 28-29/04/2017. Τα πρακτικά του Συνεδρίου βρίσκονται αναρτημένα στην ιστοσελίδα του Εργαστηρίου Μελέτης για τη Διαφάνεια τη Διαφθορά και το Οικονομικό Έγκλημα της Νομικής Σχολής, το οποίο συνδιοργάνωσε το συνέδριο «Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μιας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της Πολιτείας», μαζί με την Βουλή των Ελλήνων και το Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (28 – 29 Απριλίου 2017, Αίθουσα Γερουσίας της Βουλής, Αθήνα).
- 24 Βλ. ενδεικτικά την απόφαση της Διάσκεψης των Προέδρων της Βουλής για τον διορισμό νέων μελών στο ΕΣΡ και την ΑΔΑΕ. Η απόφαση παραβιάζει το άρθρο 101Α παρ. 2 Συντ., Όπως σημειώνει ο Ανθόπουλος το άρθρο «ορίζει ότι η επιλογή των μελών των Ανεξάρτητων Αρχών λαμβάνεται με πλειοψηφία των τριών πέμπτων των μελών του Κοινοβουλευτικού αυτού οργάνου. Η Διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής αποτελείται πλέον από 27 μέλη, μετά την τελευταία αλλαγή του Κανονισμού της Βουλής. Τα τρία πέμπτα των 27 μελών είναι 16,2 μέλη. Άρα για τον υπολογισμό του *quorum*, δηλαδή του αναγκαίου αριθμού των θετικών ψήφων για τη νομική εγκυρότητα της απόφασης για τον διορισμό των μελών των Ανεξάρτητων Αρχών, απαιτείται στρογγυλοποίηση. Στην περίπτωση αυτή η στρογγυλοποίηση γίνεται πάντοτε προς τα πάνω και όχι προς τα κάτω και τούτο διότι η αντίθετη λύση, δηλαδή η στρογγυλοποίηση προς τα κάτω θα οδηγούσε στην περικοπή του δεκαδικού μέρους του αριθμού 16, και αυτό θα μείωνε το κατώφλι της απαιτούμενης πλειοψηφίας κάτω από την συνταγματικώς οριζόμενη: Τα τρία πέμπτα των 27 μελών είναι τρία πέμπτα ακέραια, δηλαδή τουλάχιστον 17, όχι τρία πέμπτα «παρακάτω», δηλαδή 16». Ανθόπουλος Χ. (2/10/2023). [Τρία πέμπτα «παρακάτω». Η νέα μέθοδος επιλογής των μελών των Ανεξάρτητων Αρχών](#). *Constitutionalism.gr*.
- 25 Βλ. σχετικά την αναθεώρηση του αρ. 32 του Συντάγματος το 2019, κατά την οποία αποσυνδέθηκε την προεδρική εκλογή από τη διάλυση της Βουλής και την αλλαγή του τρόπου εκλογής του από τη Βουλή με απλή πλειοψηφία.
- 26 Βλ. Ενδεικτικά την παρεμπόδιση στο έργο της, συνταγματικά κατοχυρωμένης ανεξάρτητης αρχής, ΑΔΑΕ στο ζήτημα παρακολούθησεων – υποκλοπών, και τη σχετική γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του ΑΠ (αρ. 1/2023) σχετικά με τη ΑΔΑΕ και το απόρρητο των επικοινωνιών, η οποία απειλούσε με ποινικές κυρώσεις τους «παραβάτες» των θέσεων της γνωμοδότησης (βλ. Πρόεδρο ΑΔΑΕ), βλ. σχετικά: Βενιζέλος, Ε. (12/01//2023). [Η σχέση εισαγγελικών αρχών και ανεξάρτητων αρχών – Σεβασμός ή παραβίαση των εγγυήσεων του κράτους δικαίου; Σχόλιο στην 1/2023 Γνωμοδότηση του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου](#). *Constitutionalism.gr*. Ακόμη, τις προβληματικές, όπως σημειώνει ο Καραμπατζός, «συνθήκες ανακριτικής-δικαστικής διερεύνησής της υπόθεσης του ναυαγίου της Πύλου», βλ. σχετικά: Καραμπατζός, Α. (30/11//2024). [Κράτος δικαίου: οι πλήγες και οι προκλήσεις](#). *Euro2day.gr*.

## Γράφημα 7. Δείκτες Φιλελεύθερου πυλώνα



Πηγή: Coppedge et al. (2025). Ίδιοι υπολογισμοί.

Τα ζητήματα που αναλύθηκαν προηγουμένως εστιάζουν κυρίως στους ελεγκτικούς μηχανισμούς μεταξύ τα εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, δηλαδή στη σχέση μεταξύ κυβέρνησης, κυβερνητικής πλειοψηφίας στη Βουλή, και αντιπολίτευσης.

Στο Γράφημα 8 παρουσιάζονται οι Δείκτες που αποτυπώνουν τον σεβασμό της κυβέρνησης στο Σύνταγμα και τη δυνατότητα της αντιπολίτευσης να ασκεί κοινοβουλευτικό έλεγχο. Όσον αφορά τον πρώτο δείκτη, η Ελλάδα καταγράφει διαχρονικά καλύτερη επίδοση σε σύγκριση με τον μέσο όρο των κρατών-μελών της ΕΕ. Ωστόσο το 2022 σημειώνεται μια απότομη πτώση, η οποία φαίνε-

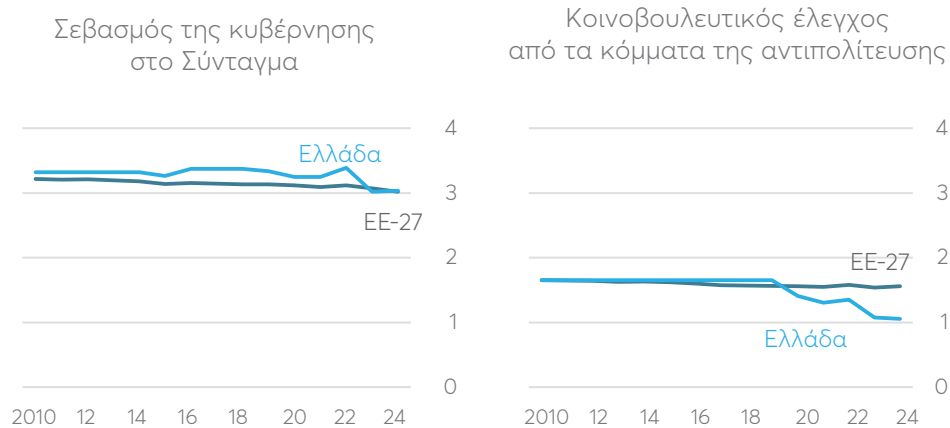
ται να σχετίζεται με γεγονότα που αναλύθηκαν στο αμέσως προηγούμενο μέρος και αφορούν αντισυνταγματικές πρακτικές.<sup>27</sup>

Ο Δείκτης του Κοινοβουλευτικού Ελέγχου από τα Κόμματα της Αντιπολίτευσης διαχρονικά κυμαίνεται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, αν και παραμένει πολύ κοντά στον μέσο όρο των κρατών της ΕΕ. Από το 2019, και ιδίως μετά τις εκλογές του 2023, ο δείκτης καταγράφει αισθητή πτώση, η οποία σχετίζεται κυρίως με τον κατακερματισμό των κομμάτων της αντιπολίτευσης και την αδυναμία τους να ασκήσουν συντονισμένο και αποτελεσματικό κοινοβουλευτικό έλεγχο.<sup>28</sup>

27 Κυρίως σχετίζονται με την, εν εξελίξει, υπόθεση των παρακολουθήσεων – υποκλοπών. Άλλες σχετικές – επίσης εν εξελίξει – συνταγματικές υποθέσεις που ενδεχομένως επηρεάζουν την επίδοση αυτή είναι η Δικαστική προσφυγή στο ΣτΕ κατά του φορολογικού νόμου 5073/2023 από την Ένωση ελευθέρων επαγγελματιών, επιστημόνων, επαγγελματοβιοτεχνών, εμπόρων και η Δικαστική προσφυγή στο ΣτΕ από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού ΑΕΙ (ΠΟΣΔΕΠ) σχετικά με την ακύρωση δύο υπουργικών αποφάσεων που εκδόθηκαν μετά την ψήφιση του νόμου 5094/2024 για τη λειτουργία ιδιωτικών πανεπιστημίων στην Ελλάδα.

28 Όπως περιεγράφηκαν παραπάνω, σχετικά ζητήματα είναι η αποδυνάμωση της αναζήτησης των ευρύτερων συναινέσεων στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες, αλλά και η αδυναμία πρότασης δυσπιστίας από την αξιωματική αντιπολίτευση (για την οποία απαιτούνται τουλάχιστον 50 υπογραφές).

## Γράφημα 8. Δείκτες ελέγχου κυβέρνησης και αντιπολίτευσης



Πηγή: Coppedge et al. (2025). Ίδιοι υπολογισμοί.

## Η αξιολόγηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας από τον Economist (Economist Intelligence Unit)

Ο Δείκτης Δημοκρατίας που δημοσιεύεται από τον Economist (2025)<sup>29</sup> αξιολογεί 167 χώρες σε μια κλίμακα από το 0 έως το 10, και βασίζεται σε 60 επιμέρους δείκτες που αξιολογούν και εδώ ειδικό εμπειρογνώμονες.<sup>30</sup> Ο Δείκτης επιμερίζεται σε πέντε κατηγορίες: τη διαδικασία των εκλογών και τον πολιτικό πλουραλισμό, τις πολιτικές ελευθερίες, τη λειτουργία της κυβέρνησης, τη πολιτική συμμετοχή, και την πολιτική κουλτούρα.

Ο Δείκτης δεν υιοθετεί έναν ενιαίο ορισμό της δημοκρατίας, ωστόσο, σύμφωνα με την εννοιολόγηση που προκύπτει από την κατηγοριοποίηση των χωρών, πλήρεις δημοκρατίες θεωρούνται εκείνες χώρες στις οποίες όπου δεν προστατεύονται απλώς οι βασικές πολιτικές ελευθερίες και τα ατομικά δικαιώματα, αλλά και ταυτόχρονα καλλιεργείται μια πολιτική κουλτούρα που ενισχύει τη δημοκρατική λειτουργία. Σε αυτές τις χώρες, η λειτουργία της κυβέρνησης κρίνεται ικανοποιητική, τα μέσα ενημέρωσης είναι ανεξάρτητα και πλουραλιστικά, υπάρχει ένα αποτελεσματικό σύ-

στημα θεσμικών αντιβάρων, η δικαιοσύνη είναι ανεξάρτητη και οι δικαστικές αποφάσεις εφαρμόζονται.

Για το 2024 η Ελλάδα εξακολουθεί να κατατάσσεται στις πλήρεις δημοκρατίες σύμφωνα με την ταξινόμηση του Economist, ωστόσο, βρίσκεται στην τελευταία θέση αυτής της κατηγορίας. Η βαθμολογία της Ελλάδας μειώθηκε οριακά κατά 0,07 μονάδες σε κλίμακα από το 0 έως το 10, γεγονός όμως που είχε ως αποτέλεσμα την απώλεια 5 θέσεων σε σχέση με το προηγούμενο έτος.

Στο Γράφημα 9 παρουσιάζονται ο συνολικός Δείκτης Δημοκρατίας, καθώς και δύο επιμέρους διαστάσεις του, που αφορούν την φιλελεύθερη λειτουργία του πολιτεύματος.

Ο Δείκτης Λειτουργίας της Κυβέρνησης, ο οποίος αφορά τον φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα και την αποτελεσματικότητα των θεσμικών αντιβάρων, είχε καταγράψει εντυπωσιακή πτώση με την έναρξη της οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με την σχετική αξιολόγηση, παρουσίασε βελτίωση

29 Economist Intelligence Unit. (2025). *Democracy Index 2024: What's wrong with representative democracy?* Economist Intelligence Unit. Ίδιοι υπολογισμοί.

30 Χωρίς, ωστόσο, να εξηγούνται σε αυτή την περίπτωση εάν αντιμετωπίζονται οι βασικές αδυναμίες της μεθόδου αξιολόγησης. Γενικότερα ο Δείκτης Δημοκρατίας από τον Economist είναι περισσότερο δημοσιογραφικός και δεν χρησιμοποιείται στην επιστημονική έρευνα ευρέως.

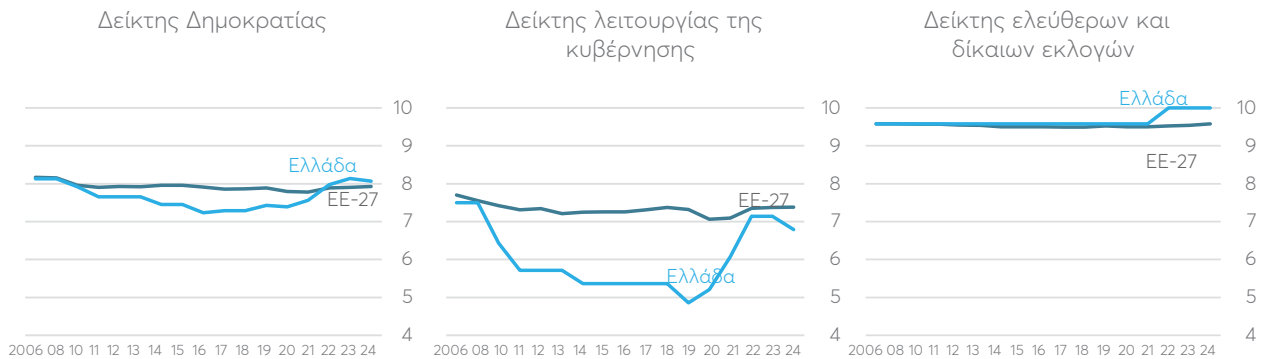


το 2022, ενώ το 2024 σημειώνεται εκ νέου μια μικρή υποχώρηση.

Αντίθετα, ο Δείκτης Ελεύθερων και Δίκαιων

Εκλογών παραμένει σε υψηλά επίπεδα, και για τα έτη 2023 και 2024 ξεπερνά τον αντίστοιχο μέσο όρο των κρατών-μελών της ΕΕ.

### Γράφημα 9. Συνολικός Δείκτης Δημοκρατίας, Δείκτης Λειτουργίας της Κυβέρνησης και Δείκτης Ελεύθερων και Δίκαιων Εκλογών (Economist Intelligence Unit)



Πηγή: Economist Intelligence Unit. (2025).

Ως προς τα αποτελέσματα των δύο δεικτών, αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά τις επιμέρους διαφορές ως προς τις επιμέρους διακυμάνσεις της βαθμολογίας σε ορισμένα έτη, καθώς και τις μεθοδολογικές αποκλίσεις, και οι δύο δείκτες συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι οι μεγαλύτερες αδυναμίες της ελληνικής δημοκρατίας εντοπίζονται στον φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα, ο οποίος σχετίζεται με την αποτελεσματική λειτουργία των θεσμικών αντιβάρων μεταξύ των βασικών λειτουργιών του κράτους -εκτελεστική, νομοθετική, και δικαστική.

ναμίες της ελληνικής δημοκρατίας εντοπίζονται στον φιλελεύθερο ελεγκτικό πυλώνα, ο οποίος σχετίζεται με την αποτελεσματική λειτουργία των θεσμικών αντιβάρων μεταξύ των βασικών λειτουργιών του κράτους -εκτελεστική, νομοθετική, και δικαστική.

## Συμπεράσματα και προτάσεις πολιτικής

Η υποχώρηση της Ελλάδας στον Δείκτη Ατομικών Ελευθεριών, καθώς και στους δείκτες που αποτυπώνουν την ποιότητα των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας την τελευταία δεκαετία, αναδεικνύει την ανάγκη άμεσων μεταρρυθμίσεων στην κατεύθυνση της θεσμικής αναβάθμισης του πολιτικού συστήματος. Οι σχετικές προτάσεις πολιτικής του Κέντρου Φιλελεύθερων Μελετών εστιάζουν κυρίως στα πεδία όπου εντοπίζονται οι μεγαλύτερες αδυναμίες. Οι προτάσεις για την ενίσχυση των θεσμών της φιλελεύθερης δημοκρατίας είναι οι εξής:

- **Ενίσχυση της Θεσμικής Θωράκισης των Ανεξάρτητων Αρχών:** Η περαιτέρω θεσμική θωράκιση των ανεξάρτητων αρχών είναι αναγκαία για τη βελτίωση της λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών μεταξύ των βασικών λειτουργιών του κράτους. Η σύσταση περισσότερων

αυτόνομων εποπτικών οργάνων, καθώς και η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου και της ανεξαρτησίας των ήδη υφιστάμενων αρχών, θα ενίσχυε τη διαφάνεια στη δημόσια διοίκηση και θα περιορίζε τους κινδύνους καταχρηστικής άσκησης εξουσίας.

- **Μεταρρυθμίσεις στη Δικαιοσύνη:** Η αναμόρφωση της διαδικασίας διορισμού των δικαστών του Ανώτατου Δικαστηρίου είναι αναγκαία για την ενίσχυση της ανεξαρτησίας και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας. Η εφαρμογή κριτηρίων επιλογής βάσει των προσόντων και διαφανών διαδικασιών διορισμού θα ενίσχυε την αξιοπιστία και την αποτελεσματικότητα του δικαστικού σώματος. Παράλληλα, η εφαρμογή μηχανισμών δικαστικού ελέγχου είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της συμμόρφωσης της νομοθετικής διαδικασίας με τις

συνταγματικές διαδικασίες. Η θέσπιση εγγυήσεων για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων και των τροπολογιών θα ενίσχυε το κράτος δικαίου και θα απέτρεπε την εφαρμογή αντισυνταγματικών μέτρων.

– **Βελτίωση της Νομοθετικής Διαδικασίας:**

Αναγκαίες κρίνονται οι τροποποιήσεις στον κανονισμό της Βουλής των Ελλήνων για την αυστηροποίηση των κριτηρίων για την καθυστερημένη εισαγωγή τροπολογιών, ώστε να ενισχυθεί η νομοθετική ακεραιότητα και η διαδικαστική δικαιοσύνη. Η ενίσχυση των διαδικαστικών εγγυήσεων θα καταστήσει ουσιαστικά αποτελεσματικότερο τον νομοθετικό έλεγχο και θα αποτρέψει την υπονόμηση των δημοκρατικών αρχών από τροπολογίες της τελευταίας στιγμής.

– **Δικαστικός έλεγχος της νομοθετικής διαδικασίας:**

Οι συνταγματικές διατάξεις και οι κανόνες καλής νομοθέτησης που διέπουν τη νομοθετική διαδικασία θα πρέπει να υπόκεινται σε ουσιαστικό δικαστικό έλεγχο. Ενδεικτικά, η πρακτική της εισαγωγής άσχετων διατάξεων σε νόμους που δεν συνδέονται με το κύριο αντικείμενό τους δεν μπορεί να θεωρείται εσωτερικό θέμα της Βουλής (*internum corporis*) και να εξαιρείται από τη δικαστική εποπτεία. Ο έλεγχος αυτός είναι απαραίτητος για την ενίσχυση της συνταγματικότητας, της διαφάνειας και της θεσμικής ποιότητας της νομοθέτησης.

– **Σταθερός εκλογικός νόμος ενισχυμένης αναλογικής με ένα μικρό μπόνους εδρών.**

Ο εκλογικός νόμος θα πρέπει να τροποποιηθεί προς μία πιο αναλογική βάση, με ένα μικρό μπόνους πλειοψηφίας. Η προσαρμογή αυτή αποσκοπεί στην ενίσχυση των πολιτικών συνασπισμών και της οικοδόμησης συναίνεσης. Τέτοιες αλλαγές επιδιώκουν να μετριάσουν την πολιτική πόλωση και να ενθαρρύνουν τη συνεργασία μεταξύ των πολιτικών δυνάμεων, τόσο εντός της κυβέρνησης όσο και εντός των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Η μεταρρύθμιση αυτή θα μπορούσε επίσης να ενισχύσει τον διαχωρισμό των λειτουργιών μεταξύ της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, και ο κοινοβουλευτικός έλεγχος δεν θα καθορίζεται μόνο από το κόμμα της κυβερνητικής πλειοψηφίας.

– **Να επεκταθεί το δικαίωμα της επιστολικής ψήφου σε όλους τους τύπους των εκλογών.**

Η επιστολική ψήφος που καθιερώρηθηκε για πρώτη φορά τον Ιανουάριο του 2024 με τον ν. 5083/2024 ισχύει για τις τις ευρωεκλογές και τα εθνικά δημοψηφίσματα, για όλους τους Έλληνες πολίτες που είναι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους (είτε αυτοί διαμένουν στην Ελλάδα, είτε στο εξωτερικό). Η μη εφαρμογή της σε όλες τις εκλογικές διαδικασίες περιορίζει τα συνταγματικά δικαιώματα που ισχύουν για την ισότητα στην ψήφο, και δημιουργούν προβλήματα στην εκλογική διαδικασία που αφορούν ανισότητα και αποκλεισμούς στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος.



Στέγη Μάρκου Δραγούμη

Μαιζώνος 38, Αθήνα

T: +30 210 5238373

[www.kefim.org](http://www.kefim.org)

[info@kefim.org](mailto:info@kefim.org)

[f facebook.com/kefim.org](https://www.facebook.com/kefim.org)

[x x.com/kefim\\_org](https://x.com/kefim_org)

[in gr.linkedin.com/company/centerforliberalstudies](https://gr.linkedin.com/company/centerforliberalstudies)

[y youtube.com/kefim](https://www.youtube.com/kefim)